

Waar een kleine partij groot in kan zijn

De Partij voor de Dieren nader bekeken

Eindversie bachelorscriptie Politicologie

Titel: Waar een kleine partij groot in kan zijn: De Partij voor de Dieren nader bekeken

Universiteit Leiden

Scriptiebegeleider: J.A.H. Heine, MSc.

Inleverdatum: 9 juni 2016

Aantal woorden: 8554

Tessa van Beelen

S1413856

Samenvatting

De Partij voor de Dieren (PvdD) is tien jaar in de Tweede Kamer actief en de partij heeft al veel issues met betrekking tot dierenwelzijn op de politieke agenda gezet. Het effect van deze issues op de *agenda-setting* bij de verkiezingsprogramma's van andere politieke partijen in een issue competitieve omgeving is nog onduidelijk. Ook is het niet altijd duidelijk hoe specifieke issues door politieke partijen worden toegeëigend, overgenomen of opgenomen. Dit onderzoek draagt bij aan kennis en inzicht op het gebied van *agenda-setting* en *issue convergence* door te analyseren in welke mate de standpunten van de PvdD in de verkiezingsprogramma's van andere partijen zijn opgenomen. Het analysekader bestaat uit een topiclijst en een Dierendimensieschaal. De topiclijst bestaat uit uitgewerkte geselecteerde standpunten van de PvdD. De Dierendimensieschaal geeft aan in welke mate deze standpunten van de PvdD door andere partijen in de verkiezingsprogramma's zijn opgenomen en of de partijen een positief, neutraal of negatief standpunt innemen. In 2003 stelde de PvdD zich verkiesbaar bij de Tweede Kamerverkiezingen, maar de partij kreeg te weinig stemmen voor een Kamerzetel. In het onderzoek wordt 1998 als nulmeting gebruikt, waarna het effect van de komst van de PvdD in de Tweede Kamer in 2006 gemeten kan worden. Op basis van de analyse, waarbij de verkiezingsprogramma's van het CDA, de PvdA, de VVD, de SP en GroenLinks uit 2006, 2010 en 2012 worden gebruikt, is empirisch bewijs gevonden voor een toenemende congruentie van de standpunten van de PvdD in de verkiezingsprogramma's door andere partijen. De resultaten laten de mogelijke gevolgen zien van de komst van een *niche partij*, zoals de PvdD, bij de *agenda-setting* van andere actieve politieke partijen in de Nederlandse politiek. Ten slotte wordt in de slotbeschouwing de onderzoeksvraag beantwoord, waarna in de discussie een aanbeveling wordt gedaan voor een mogelijk vervolg onderzoek.

Inhoudsopgave

1: Inleiding	pp. 4-6
2: Literatuurstudie en Theoretische verwachtingen	pp. 7-11
3: Methodologie	pp. 12-18
3.1: Methode	p. 12
3.2: Geselecteerde politieke partijen	pp. 12-13
3.3: Operationalisering	pp. 13-14
3.4: Analyse kader	pp. 14-18
3.4.1: Standpunten van de PvdD	pp. 16-18
4: Resultaten en Bevindingen	pp. 19-24
4.1: Algemene resultaten	pp. 19-20
4.2: Resultaten per partij	pp. 20-21
4.2.1: Het CDA	pp. 20-21
4.2.2: De PvdA	pp. 21-22
4.2.3: De VVD	pp. 22-23
4.2.4: De SP	p. 23
4.2.5: GroenLinks	pp. 23-24
4.3: Resultaten bij opvallende specifieke issues	p. 24
5: Slotbeschouwing	pp. 25-27
5.1: Discussie en Aanbeveling	pp. 26-27
6: Literatuurlijst	pp. 28-29
Bijlage A	pp. 30-33
Bijlage B	pp. 34-38

Figurenlijst

Figuur 1: Dierendimensieschaal	p. 15
Figuur 2: Positie op de Dierendimensieschaal per partij	p. 19

1: Inleiding

In de verkiezingsperiode worden bepaalde maatschappelijke issues door politieke partijen op de politieke agenda geplaatst. In 2002 lukte het de politicus Pim Fortuyn om immigratie en integratie op de electorale agenda te plaatsen, waarop andere politieke partijen verschillend reageerden (Andeweg & Irwin, 2009, p. 118). De plaatsing van dit soort issues door politieke partijen op de electorale en politieke agenda zorgt voor onderlinge competitie tussen partijen (Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 380). Hoe komen dit soort issues op de politieke agenda en waarom richten partijen zich op bepaalde issues? Komt dit vanuit de partij zelf of vanuit de kiezer? Politieke partijen zullen in een omgeving van issue competitie, issues benadrukken die voor de partij van belang zijn en andere partijen dwingen om aandacht te geven aan dit issue (Green-Pedersen, 2010, p. 349). De Partij voor de Dieren (PvdD), die is ontstaan uit een sociale beweging, streeft als *advocates* partij naar een betere representatie van met name dieren (Krouwel & Lucardie, 2008, p. 287). *Advocates* partijen articuleren de belangen van verwaarloosde groepen (Krouwel & Lucardie, 2008, p. 287). De oprichting van de PvdD op 28 oktober 2002 werd door de oprichters nodig geacht door de terugdraaiing van diervriendelijke regels door het kabinet Balkenende I en de kleine betrokkenheid van politici bij dierenwelzijn en dierenrechten (Partij voor de Dieren, z.d.). De doelstelling van de PvdD is het dierenwelzijn een plaats te geven in het politieke debat om de positie van dieren in de samenleving te verbeteren, waarbij de PvdD opkomt voor de zwakken en stemlozen zoals mensen, dieren en het milieu (Partij voor de Dieren, 2003, p. 502). De PvdD kreeg bij de deelname aan de Tweede Kamerverkiezing in 2003 0,49% van de stemmen. Dit was te weinig voor een Kamerzetel. In 2006 verkreeg de PvdD met 1,83% van de stemmen twee zetels in de Tweede Kamer (Kiesraad, z.d.). Het electorale succes in 2006 was vooral te danken aan het grote support van beroemdheden (Krouwel & Lucardie, 2008, p. 292).

Ook nu heeft de PvdD, als issue partij, met twee zetels in zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer de mogelijkheid om invloed uit te oefenen op de politieke agenda. Zo werd op negen februari 2016 een motie van Marianne Thieme, fractievoorzitter van de PvdD in de Tweede Kamer, aangenomen (Partij voor de Dieren, februari 2016). In deze motie werd verzocht om maatregelen te treffen waardoor kalfjes langer bij de moederkoe konden blijven. Deze motie werd door een meerderheid van de Tweede Kamer aangenomen, waardoor de regering binnen een half jaar met een plan van aanpak voor de melkveehouderij moet komen. Ook stemde de Tweede Kamer al in 2013 in met het amendement van de PvdD om de Wet

dierproeven te wijzigen en te verscherpen zodat er na 35 jaar een noemenswaardige herziening plaatsvond (Partij voor de Dieren, december 2013). Hierboven genoemde maatregelen en initiatieven zijn enkele voorbeelden waarin de PvdD de representatie van dieren in de politieke arena ten gehore brengt. De PvdD wordt beoogd als succesvolle nieuwkomer die nieuwe issues op de politieke agenda en in het publieke debat brengt (Krouwel & Lucardie, 2008, p. 298).

De PvdD is nu tien jaar actief in de Tweede Kamer waarin zij meerdere dierenissues op de politieke agenda heeft gebracht. Het effect van deze issues op de *agenda-setting* van de verkiezingsprogramma's van politieke partijen in een issue competitieve omgeving, zoals de Tweede Kamer, is onduidelijk. Om hierin meer inzicht te krijgen is het doel van dit onderzoek het meten van de opname van de standpunten van de PvdD in de verkiezingsprogramma's van andere politieke partijen door een analyse te maken van de aanwezigheid van de standpunten van de PvdD en de mate van *issue convergence* in de verkiezingsprogramma's van 2006, 2010, 2012 van de politieke partijen Christen-Democratisch Appèl (CDA), Partij van de Arbeid (PvdA), Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD), Socialistische Partij (SP) & GroenLinks. Dit onderzoek betreft een theoretische en praktische verkenning op het verschijnsel *issue convergence* bij de standpunten van de PvdD. Het onderzoek van *issue convergence* van standpunten van de PvdD kan op maatschappelijk gebied een bijdrage leveren aan het vergroten van inzicht bij bestaande politieke partijen en opkomende politieke partijen met betrekking tot de invloed die een kleine partij, zoals de PvdD, kan hebben. Daarnaast wordt in dit onderzoek getracht een wetenschappelijke bijdrage te leveren aan het vergroten van kennis en inzicht met betrekking tot de begrippen *issue convergence* en *agenda-setting* in de Nederlandse politiek door te kijken hoe issues van de PvdD door andere partijen in hun verkiezingsprogramma's worden opgenomen. Vanuit de doelstelling wordt de onderzoeksvraag als volgt geformuleerd: *in welke mate worden de standpunten van de PvdD opgenomen in de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen het CDA, PvdA, VVD, SP en GroenLinks bij de verkiezingen van 2006, 2010, 2012?*

Alvorens de onderzoeksvraag te beantwoorden is er onderzoek nodig naar de al aanwezige literatuur. In hoofdstuk 2 wordt de literatuurstudie en de daarbij gevormde vijf theoretische verwachtingen beschreven. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 het methodologische deel van dit onderzoek toegelicht, waarin onder andere de methode, de operationalisering en het analysekader uitgelegd worden. Daarna worden in hoofdstuk 4 de resultaten en bevindingen

van het onderzoek bekend gemaakt en nader toegelicht. Ten slotte wordt in hoofdstuk 5 de onderzoeksvraag beantwoord, waarbij ook de verwachtingen worden bediscussieerd.

2: Literatuurstudie en Theoretische verwachtingen

Allereerst wordt ingegaan op het begrip *agenda-setting*. Het onder de aandacht brengen van een issue is een voorwaarde om besluitvorming te beïnvloeden, waarbij door *agenda-setting* een issue bij de besluitvormers, de media en de bevolking opvalt (Princen, 2011, p. 927; Dearing & Rogers, 1996, p. 6). *Agenda-setting* is een selectieproces van een omvangrijk aantal issues naar een uitvoerbare hoeveelheid issues. Bij *agenda-setting* strijden bureaucraten en vertegenwoordigers met belangengroepen en experts om issues op de agenda te plaatsen (Green-Pedersen & Walgrave, 2014, p. 20). In de *agenda-setting* literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen drie agenda's: de publieke agenda, de politieke agenda en de besluitvormende agenda (Pralle, 2009, p. 782). De publieke agenda betreft issues die het meest interessant zijn voor de burgers en stemgerechtigden (Pralle, 2009, p. 782). De politieke agenda is een lijst van issues waaraan politieke actoren hun aandacht besteden (Green-Pedersen & Walgrave, 2014, p. 1). De besluitvormende agenda is een lijst van issues waarover een besluit wordt genomen door de politiek (Pralle, 2009, p. 782). Ook de media agenda is een component van het proces van *agenda-setting* (Dearing & Rogers, 1996, p. 5). De *agenda-setting* wordt door Bachrach en Baratz de '*second face of power*' genoemd. In de '*second face of power*' van Bachrach en Baratz worden issues die verschijnen en verdwijnen bestudeerd, verschillen tussen machtige en niet machtige actoren onderzocht en verklaringen gezocht waardoor issues aangedreven worden (Green-Pedersen & Walgrave, 2014, p. 1). Enkele modellen die inzicht geven in de wijze waarop issues op de agenda komen en daar blijven zijn onder andere het stromenmodel van Kingsdon en het *punctuated equilibrium* model van Baumgartner en Jones (Pralle, 2009, p. 783). De *agenda-setting* benadering onderzoekt de rol en de invloed van actoren door issues over een langere tijd te analyseren (Green-Pedersen & Walgrave, 2014, p. 11). Verder gaat *agenda-setting* volgens Pralle (2009, p. 782) over het lot van verschillende issues, dat verandert bij meer of minder aandacht van de overheid en het publiek. Een issue wordt door Dearing en Rogers (1996, p. 3) gedefinieerd als een sociaal probleem, dat conflicterend is. Een sociaal probleem wordt volgens Hill (2013, p. 163) gedefinieerd als een publiek probleem als het op de politieke agenda komt. De draagwijdte van een issue geeft de mate van belangrijkheid aan van een issue op de agenda (Dearing & Rogers, 1996, p. 22). Dit wordt in partijprogramma's gemeten door het tellen van het aantal zinnen die betrekking hebben op het issue (Green-Pedersen & Walgrave, 2014, p. 12).

Om het proces van *agenda-setting* te bestuderen ligt de focus op het bestuderen van issues (Green-Pedersen & Walgrave, 2014, p. 9). De toegenomen aandacht voor issues kan leiden tot de opkomst van nieuwe politieke partijen, die nieuwe issues extra benadrukken (Green-Pedersen & Walgrave, 2014, p. 8). De verschillende politieke partijen strijden in een issue competitieve omgeving om de stem van de kiezer door issues, die voordelig voor de partij zijn, te benadrukken en andere issues af te zwakken (Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 380; Green-Pedersen, 2010, p. 347; Klüver & Spoon, 2014, p. 50). Het doel van partijen in een issue competitie is het vragen van aandacht voor een issue bij andere partijen en het belang van het issue in het politieke debat af te dwingen (Green-Pedersen, 2010, p. 349). *Vanuit de genoemde theorieën over agenda-setting en issue competitie kan allereerst worden verwacht dat de komst van een nieuwe partij, de PvdD, ervoor heeft gezorgd dat er in 2010 en 2012 meer aandacht is gekomen voor het belang van dierenstandpunten en daardoor issues met betrekking tot dierenstandpunten een meer prominente plaats hebben gekregen op de politieke agenda.*

Politieke partijen kiezen zorgvuldig uit welke issues zij behandelen (Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 380). Daarnaast stellen sommige politieke partijen hun reputatie over bepaalde issues meer vast als eigenschap dan andere partijen (Green-Pedersen & Walgrave, 2014, p. 20). Voor sommige partijen is het lastig om een andere positie in te nemen bij een bepaald issue, omdat deze partijen gebonden zijn aan een positie die aansluit bij hun ideologie en reputatie (Klüver & Spoon, 2014, p. 50). Politieke partijen nemen volgens Downs niet elkaars ideologie over, omdat zij zich voldoende van elkaar moeten onderscheiden om aantrekkelijk te blijven voor de kiezer. Wel voegen zij issues die succesvol zijn en dicht bij hun ideologie liggen, weliswaar aangepast, toe aan hun eigen ideologie (Downs, 1957, p. 142). Ideologische voorkeuren en coalitie afspraken in het verleden zijn voor sommige partijen bepalend bij het vaststellen van het belang van een issue (Wardt, 2015, p. 104). De vermindering van ideologisch en sociaal gestructureerd stemgedrag, de stijging van *issue voting* en de toename van nieuwe politieke issues zijn kenmerken die de issue competitie in het politieke spel vergroten (Green-Pedersen, 2010, p. 349). Daarnaast hangt het opnemen van een issue door een partij af van de issue context, waarbij de mate van polarisatie van het issue onder de kiezers centraal staat (Spoon & Klüver, 2015, p. 355). *Op grond van de bestaande theorieën op het gebied van issue competitie is daarnaast de verwachting dat partijen die ideologisch gebonden zijn aan een bepaalde positie minder vatbaar zijn voor issues die niet tot hun ideologische reputatie behoren. Ook kan, naar het idee van Downs, worden verwacht dat*

partijen die ideologisch dicht bij elkaar liggen gemakkelijker issues van elkaar kunnen opnemen, doordat dit niet van invloed is voor de ideologie van die partij.

Twee theorieën die onderzoeken waarom sommige issues wel worden opgepakt door partijen en andere issues niet, zijn de *issue-ownership* theorie en de *riding the wave theorie* (Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 381). Sommige studies stellen dat *issue-ownership* bepaalt waar politieke partijen over praten en andere studies stellen dat partijen reageren op de wensen van het publiek (Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 381). Ansolabehere en Iyengar, de bedenkers van de *riding the wave theorie*, constateren een *bottom-up* proces waarbij de politieke partijen gehoor geven aan de wensen van het publiek (Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 384). Bij de *riding the wave theorie* behandelen de politieke partijen issues die in de hoofden van de kiezers van belang zijn en proberen zij electoraal voordeel te behalen door responsief te handelen (Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 383). Het belang van een issue is afhankelijk van het electoraat, waardoor het bezitten van een issue er volgens de *riding the wave theorie* minder toe doet (Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 384).

Bij de *issue-ownership* theorie ligt de nadruk daarentegen wel op het bezit van een issue. Er is volgens Budge & Farlie en Petrocik sprake van *issue-ownership* als de kiezer een politieke partij koppelt aan een specifiek issue en door de kiezer gezien wordt als partij die het best met het betreffende issue kan omgaan (Walgrave, Tresch, & Lefevre, 2015, p. 778; Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 381). De partij met de sterkste band met het issue bezit het specifieke issue (Walgrave et al., 2015, p. 778). Er is sprake van *issue linkage* en niet van *issue-ownership* als het specifieke issue van een partij niet het doorslaggevende issue is dat stemmen oplevert (Budge, 2015, p. 764). Negatief *issue-ownership* komt voor als een partij een slechte reputatie heeft bij een specifiek issue (Lefevre, Tresch & Walgrave, 2015, p. 758). Door het belang van het issue in het publieke debat te vergroten proberen politieke partijen het issue dat zij bezitten als voordeel te gebruiken in de strijd om de stem van de kiezer ten opzichte van andere partijen (Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 381; Walgrave et al., 2015, p. 779). Het *issue-ownership* betreft een *top-down* proces, waarbij de politieke elite de agenda bepaalt (Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 384). Partijen bepalen hun beleidsprioriteiten aan de hand van de issues die zij bezitten en zij moeten naast hun eigen issues ook reageren op de issues die door andere partijen zijn toegeëigend (Klüver & Spoon, 2014, p. 49). *Aan de hand van de issue-ownership theorie kan worden verwacht dat gevestigde politieke partijen*

bij de komst van de PvdD in de Tweede Kamer zullen reageren op de standpunten van de PvdD.

De keuze voor een theorie is afhankelijk van het gebruik van het soort data. Studies die onderzoek hebben gedaan naar representatie en issues over de gehele electorale cyclus hebben bewijs gevonden voor *de riding the wave theorie*, maar er zijn ook studies die hebben gekeken naar partijprogramma's en zij vonden bewijs voor de *issue-ownership* theorie (Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 384). *Issue-ownership* is meerduidelijk en kan in twee dimensies, te weten competent *issue-ownership* en associatief *issue-ownership*, onderscheiden worden (Walgrave et al., 2015, p. 785). Bij competent *issue-ownership* wordt een politieke partij door de kiezer verbonden met een issue als de partij het vermogen heeft om problemen rond het issue op te lossen en competent met het issue om te gaan (Walgrave et al., 2015, p. 780). Bij associatief *issue-ownership* is er sprake van een spontane identificatie tussen de politieke partij en het issue, ongeacht of de partij competent genoeg is (Walgrave et al., 2015, p. 780). Dit onderscheid is noodzakelijk om te verklaren welke issues een partij kan overnemen of kan stelen van een andere partij (Walgrave et al., 2015, p. 789).

Als een specifiek issue van een partij ook door andere partijen wordt genoemd is er sprake van *issue convergence* (Walgrave et al., 2015, p. 779; Amorós & Puy, 2011, p. 356). *Issue convergence* wordt vaak onderzocht in presidentiële campagnes (Sigelman & Buell, 2004, p. 651; Damore, 2004, p. 392). Het komt veelvuldig voor dat partijen zich gaan richten op issues die al behoren tot andere partijen (Walgrave et al., 2015, p. 779). De mogelijkheid om een issue te stelen hangt ook af van het partijstelsel (Walgrave et al., 2015, p. 790). In een tweepartijstelsel komen het associatief en competent *issue-ownership* vaak overeen en worden partijen vaak als competent beoordeeld bij hun specifieke issue (Walgrave et al., 2015, p. 790). In een meerpartijstelsel is het voor partijen die niet in de regering zitten lastiger om hun competentie met betrekking tot hun specifieke issue te bewijzen (Walgrave, et al., 2015, p. 790). De aanwezigheid van *niche partijen* in een meerpartijstelsel zorgt voor een andere dynamiek. Nieuwe partijen kunnen in een evenredigheidsstelsel met een lage kiesdrempel gemakkelijker deel nemen aan het politieke spel (Krouwel & Lucardie, 2008, p. 298). *Niche partijen*, zoals de LPF, zijn partijen die nieuwe issues in de politiek brengen en die zorgen voor een nieuwe politieke verdeling (Wardt, 2015, p. 94). De aandacht die een grote partij geeft aan een *niche partij* is, volgens Mequid, afhankelijk van het electorale gevaar van de *niche partij* en de strategie van zijn grootste tegenstander (Wardt, 2015, p. 95).

Grote oppositiepartijen zijn meer geneigd om issues van *niche partijen* over te nemen dan regeringspartijen, omdat oppositiepartijen meer risico durven te nemen en regeringspartijen eerder de grote oppositiepartijen in de gaten houden (Wardt, 2015, p. 115). Toch kunnen *niche partijen*, zoals Lijst Pim Fortuyn, een forse verandering teweeg brengen op de politieke agenda en in het politieke debat (Krouwel & Lucardie, 2008, p. 298). *Op basis van de bevindingen van Wardt wordt verwacht dat oppositiepartijen eerder de standpunten van de niche partij PvdD opnemen dan regeringspartijen. Als laatste wordt verwacht dat issue convergence van de standpunten van de PvdD, als niche partij, kan leiden tot het ontstaan van een nieuwe politieke dimensie, bijvoorbeeld een dierenwelzijn dimensie, waarbij elke partij een positie inneemt ten aanzien van dit issue.*

3: Methodologie

3.1: Methode

Het doel van het onderzoek is te onderzoeken in welke mate de standpunten van de PvdD door andere partijen worden opgenomen in hun eigen verkiezingsprogramma's. In dit praktijkgerichte onderzoek wordt gebruik gemaakt van een vergelijkend kwalitatief bureauonderzoek, waarbij diverse verkiezingsprogramma's worden onderzocht. Het voordeel van een bureauonderzoek is dat de bestaande data relatief snel kunnen worden verzameld. De verkiezingsprogramma's zijn bedoeld om de kiezer te informeren. In dit onderzoek worden de verkiezingsprogramma's gebruikt voor een ander doel, namelijk het meten van *issue convergence* van de standpunten van de PvdD. Door verkiezingsprogramma's uit meerdere jaren van diverse partijen te selecteren is het mogelijk om eventuele ontwikkelingen op het gebied van *issue convergence* in kaart te brengen. Een ander voordeel van het analyseren van verkiezingsprogramma's is dat de specifieke issues voor langere tijd zijn vastgesteld en niet door het actuele politieke spel worden beïnvloed en veranderd (Klüver & Sagarzazu, 2016, p. 384).

Er wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van de beginselverklaring van de PvdD van 2005 en de verkiezingsprogramma's van de PvdD van 2006, 2010 en 2012 om de standpunten van de PvdD te verduidelijken. Daarnaast worden de verkiezingsprogramma's van 1998, 2006, 2010 en 2012 van de partijen CDA, PvdA, VVD, SP en GroenLinks geraadpleegd om de mate van *issue convergence* te onderzoeken. Deze documenten zijn terug te vinden op de website van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP).

3.2: Geselecteerde politieke partijen

De partijen het CDA, de PvdA, de VVD, de SP en GroenLinks zijn geselecteerd, omdat zij zowel voor de opkomst van de PvdD als na de opkomst van de PvdD in de Tweede Kamer actief waren, waarin de partijen soms als regeringspartij en soms als oppositiepartij actief waren. Daarnaast bevinden de politieke partijen zich op verschillende ideologische posities in de politieke dimensie. Voor het CDA zijn rentmeesterschap, gespreide verantwoordelijkheid, publieke gerechtigheid en solidariteit de vier uitgangspunten van de christelijke traditie (CDA, z.d.). Daarnaast stond het CDA lange tijd bekend als de landbouwpartij en leverde de

partij vaak de landbouwministers. Voor de VVD, als rechts-liberale partij, is de individuele vrijheid in zowel geestelijk als materieel opzicht het belangrijkste uitgangspunt, waarbij de rol van de overheid beperkt is (VVD, 2008). Voor de PvdA staat het recht op een fatsoenlijk bestaan centraal, waarbij vrijheid, verantwoordelijkheid en solidariteit van belang zijn (PvdA, 2005). De SP is een socialistische partij en heeft tot doel om een socialistische maatschappij te verwezenlijken, waarbij de begrippen bestaanszekerheid, solidariteit en gelijkheid centraal staan (SP, 1987). Zowel de PvdA als de SP zijn gericht op sociaal economische zaken. GroenLinks is een progressieve partij, waarvoor het milieu een belangrijk issue is. GroenLinks is geselecteerd door de aanwezigheid van de ‘groene ideologie’. De partij kent geen sleutelprobleem, zoals werkloosheid, omdat het milieuprobleem in alle sleutelproblemen een rol speelt (Rooy, 2014, p. 260). Het milieu vormt voor GroenLinks het cement dat de hoekstenen verbindt (Rooy, 2014, p. 262). Door de selectie van meerdere partijen kan de mate waarin de standpunten van de PvdD door andere partijen zijn opgepakt worden gemeten en worden gegeneraliseerd, waardoor de externe validiteit en representativiteit in dit onderzoek worden vergroot.

3.3: Operationalisering

Operationalisering is vereist zodat er een duidelijk begrip bestaat over hoe *issue convergence* in dit onderzoek wordt gemeten. De *issue convergence* wordt in de verkiezingsprogramma's gemeten aan de hand van een vooraf opgestelde topiclijst. Deze topiclijst bestaat uit diverse geselecteerde standpunten van de PvdD en vormt de basis van het analysekader. De standpunten van de PvdD zijn afgekaderd en toegelicht aan de hand van het beginselprogramma van 2005 en de verkiezingsprogramma's van 2006, 2010 en 2012 van de PvdD. De opgestelde Dierendimensieschaal, die naast de topiclijst, het analysekader vormt maakt het mogelijk om de mate van *issue convergence* van de standpunten van de PvdD in de verkiezingsprogramma's van andere politieke partijen te meten. In dit onderzoek is sprake van *issue convergence* als een standpunt van de PvdD negatief of positief is opgenomen in het verkiezingsprogramma van een andere politieke partij. Er is geen sprake van *issue convergence* als een standpunt van de PvdD niet door een andere partij is opgenomen in het verkiezingsprogramma. Het meten van het begrip *issue convergence* kan leiden tot een probleem als partijen zich op hetzelfde issue richten maar de uitspraken over dit issue in een verschillende categorie plaatsen, omdat dit voordeliger is voor hun eigen positie (Sigelman & Buell, 2004, p. 658). In dit onderzoek is de kans hierop klein, omdat over het algemeen er bij

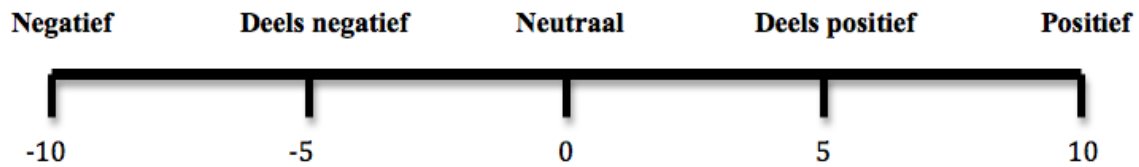
de verschillende partijen een duidelijk beeld bestaat over dierenstandpunten. Toch is het bij een aantal standpunten van de PvdD nodig om deze duidelijk neer te zetten, omdat dit de repliceerbaarheid en daarmee de betrouwbaarheid van het onderzoek ten goede komt.

3.4: Analyse kader

Om de mate van *issue convergence* te onderzoeken is het van belang om een analysekader op te stellen. Daarnaast zorgt een overzichtelijk analysekader ervoor dat het onderzoek herhaalbaar en daardoor betrouwbaar en valide is. De verschillende standpunten van de PvdD worden getoetst op aanwezigheid in de verkiezingsprogramma's uit 1998, 2006, 2010 en 2012 van het CDA, de PvdA, GroenLinks, de SP en de VVD.

Dit onderzoek richt zich op het model van *issue convergence* van Sigelman en Buell (2004, p. 653), waarin gemeten wordt hoeveel aandacht een specifiek issue krijgt van een partij ten opzichte van een andere partij. Zij meten hoeveel van de totale aandacht uitgaat naar een specifiek issue. Sigelman en Buell (2004, p. 653) stellen een schaal op van 0% tot 100%, waarbij een partij geen enkele aandacht geeft aan het issue bij 0% en volledige aandacht geeft aan een issue bij 100%. Als de aandacht die partijen geven aan dezelfde issues steeds meer overeenkomen is er sprake van *issue convergence*. In dit onderzoek wordt het model van Sigelman en Buell (2004, p. 653) enigszins aangepast. Het onderzoek van Sigelman en Buell meet *issue convergence* tijdens presidentiële campagnes in een tweepartijstelsel en meet in welke mate de standpunten van de twee partijen overeenkomen. In dit onderzoek gaat het niet om de mate waarin de standpunten van beide partijen overeenkomen, maar om de mate waarin de standpunten van een partij, te weten de PvdD, zijn opgenomen in de verkiezingsprogramma's van meerdere partijen. Daarnaast wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van partijen in een meerpartijstelsel en wordt *issue convergence* gemeten aan de hand van verkiezingsprogramma's. Om deze verschillen mee te nemen in dit onderzoek zijn enkele aanpassingen van het oorspronkelijke model nodig. Allereerst wordt er in het nieuwe model alleen gekeken naar de mate van opname van de standpunten van de PvdD door de partijen CDA, PvdA, VVD, SP en GroenLinks in de verkiezingsprogramma's. Daarnaast wordt de 0% tot 100% schaal aangepast naar een -10 tot 10 Dierendimensieschaal, zodat de attitude van de verschillende partijen over de standpunten ook kan worden meegenomen. Deze schaal is gebaseerd op een zogenaamde Dierendimensieschaal. De Dierendimensieschaal in figuur 1 geeft aan in welke mate de standpunten van de PvdD door

andere partijen zijn opgenomen en of de partijen een positief, neutraal of negatief standpunt innemen.

Figuur 1: Dierendimensieschaal

Bij een positieve positie wordt het standpunt van de PvdD volledig opgenomen door een andere partij. Bij deels positief is de partij voorstander van het standpunt en noemt de partij het ook in het verkiezingsprogramma, maar het standpunt van de PvdD wordt niet helemaal door de partij opgepakt. Bij neutraal wordt het standpunt van de PvdD niet door een andere partij in de verkiezingsprogramma's genoemd en heeft de partij hier ook geen mening over. Bij deels negatief is de partij echter tegenstander van een standpunt van de PvdD en noemt het standpunt in deels negatieve zin in het verkiezingsprogramma. Bij een negatieve positie is de partij een tegenstander van het standpunt van de PvdD en wordt het gehele standpunt van de PvdD als tegenstandpunt opgenomen.

In dit onderzoek worden de eerder genoemde standpunten van de PvdD, die in de topiclijst zijn opgenomen, gecodeerd aan de hand van de hierboven genoemde Dierendimensieschaal. Bij elk standpunt van de PvdD wordt getoetst in welke mate een specifiek standpunt van de PvdD opgenomen wordt in de verkiezingsprogramma's van 2006, 2010 en 2012 van de partijen CDA, PvdA, VVD, SP en GroenLinks. Om te meten in welke mate de standpunten van de PvdD worden opgepakt door andere partijen is het noodzakelijk om in de tijd dat de PvdD nog niet actief was, een nulmeting te doen. De nulmeting vergroot de interne validiteit van dit onderzoek, omdat de *issue convergence* in de verkiezingsprogramma's van partijen wordt gemeten voor de komst van de PvdD en daarna. Voor 1998 bestond echter wel de sociale beweging, maar die heeft niet dezelfde functie als een politieke partij. De PvdD, die in 2002 is opgericht, werd in 2006 met twee zetels in de Tweede Kamer verkozen. Voor de nulmeting worden de verkiezingsprogramma's van 1998 van het CDA, PvdA, VVD, SP en GroenLinks doorgelicht op de aanwezigheid van de dan nog niet gepubliceerde standpunten van de PvdD. Voor de nulmeting geldt dat dezelfde Dierendimensieschaal en topiclijst

worden gebruikt. De nulmeting brengt de positie van een partij op de Dierendimensieschaal in kaart voordat de PvdD actief werd.

Door het coderen van de verkiezingsprogramma's en het vergelijken van de uitkomsten is dit onderzoek grotendeels kwalitatief van aard. Het in kaart brengen van de uitkomsten in grafieken heeft een kwantitatief element.

3.4.1: Standpunten van de PvdD

Dierenrechten en dierenwelzijn zijn de speerpunten van de PvdD. De PvdD wil een inhaalslag maken om dierenwelzijn terug te krijgen op de maatschappelijke en politieke agenda (Partij voor de Dieren, 2003, p. 502). Met het oog op dierenwelzijn onderscheidt de PvdD verschillende thema's die dieper ingaan op specifieke onderwerpen, zoals veehouderij, visserij, dierproeven & biotechnologie, in het wild levende dieren, gezelschapsdieren, dieren voor vermaak en mode.

Bij dierenrechten streeft de PvdD naar een versterking van de morele en juridische status van dieren, waarbij de rechten en behartiging van belangen van dieren in de Grondwet moeten worden vastgelegd en een zelfstandige dierenbeschermingswet de bescherming van dieren waarborgt (Partij voor de Dieren, 2006, p. 3).

Bij dierenwelzijn streeft de PvdD naar verbetering en bevordering van het welzijn van dieren (Partij voor de Dieren, 2006, p. 3). Dieren hebben recht op een aan hun aard en gedrag aangepaste manier van huisvesting en verzorging (Partij voor de Dieren, 2006; 2010). Het dierenwelzijn zou niet mogen wijken voor economische korte termijn belangen (Partij voor de Dieren, 2012, p. 28). De verbetering van het welzijn van dieren staat binnen de verschillende thema's centraal en wordt binnen deze thema's gedetailleerd toegelicht.

Bij het thema veehouderij spant de PvdD zich in voor een dier-, natuur-, milieu- en mensvriendelijkere veehouderij en zij streeft voor een afschaffing van de intensieve veehouderij (Partij voor de Dieren, 2010, p. 6). Dier- en milieuvriendelijke vormen van veehouderij dienen door de overheid krachtig bevorderd te worden (Partij voor de Dieren, 2006, p. 3). Enkele andere (wets)voorstellen van de PvdD zijn een krimp van de veestapel, vergroten van controle door overheid, verbod op megastallen, verbod op plofkippen en aanvullende eisen voor transport en slacht (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012).

Een ander thema betreft de visserij. De PvdD wil meer regels die het onnodig lijden, pijn en stress bij het doden van vissen vermindert (Partij voor de Dieren; 2006; 2010; 2012). Verder worden viskwekerijen gezien als de nieuwe bio-industrie en deze kwekerijen worden door de PvdD niet toegestaan (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012). Daarnaast pleit de PvdD voor een strengere controle en een verlaging van de vangstquota (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012).

Bij het thema dierproeven & biotechnologie streeft de PvdD naar een opschorting van zowel dierproeven als biotechnologie (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012). Het einde van dierproeven moet in fasen worden gerealiseerd en proefdiervrije vormen moeten worden bevorderd (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012). Daarnaast moet het welzijn van proefdieren worden verbeterd en de openbaarheid van dierproeven worden vergroot (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012). Ook is biotechnologie, waarbij dieren genetisch worden veranderd, volgens de PvdD ethisch ontoelaatbaar (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012).

Het in het wild levende dier is een ander thema. De PvdD wil dat de intrinsieke waarde van in het wild levende dieren als uitgangspunt wordt genomen in het beleid (Partij voor de Dieren, 2012, p. 14). Het in het wild levende dier moet met rust worden gelaten, waarbij zonder dringende reden deze dieren niet gedood mogen worden (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012).

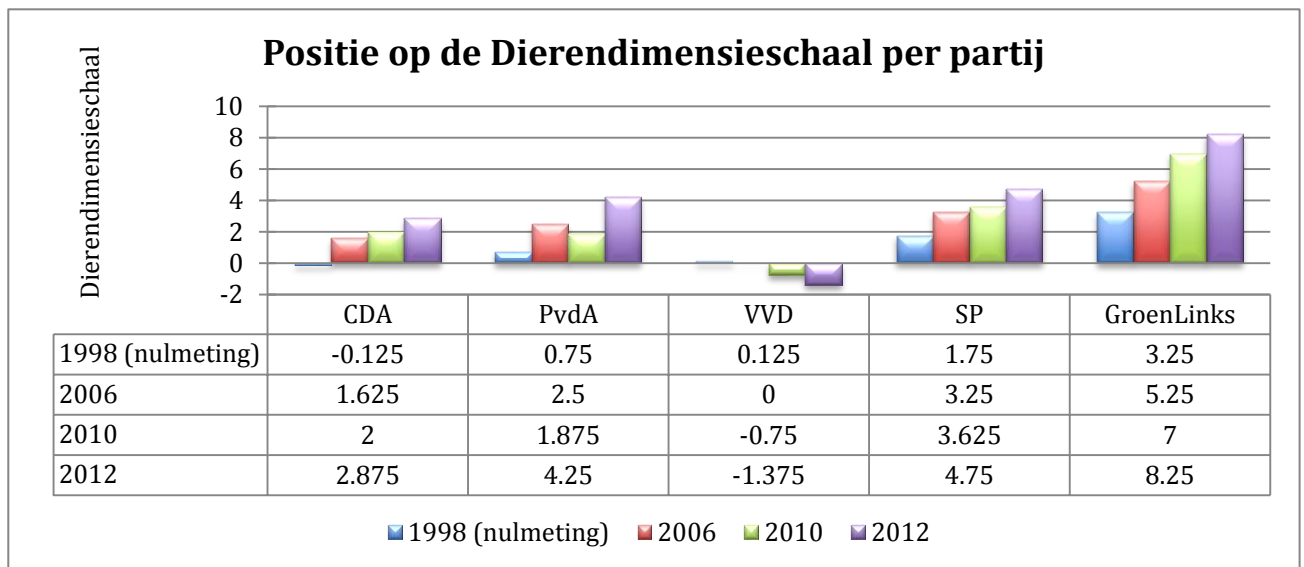
Bij het thema gezelschapsdieren streeft de PvdD naar een beperking in het aantal diersoorten dat verhandeld mag worden (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012). Verder moet er een positielijst worden ingevoerd die aangeeft welke dieren wel of niet als huisdier mogen worden gehouden (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012). Ook dient er een einde te komen aan broedfokkerij, malafide handel en dient het welzijn van rasdieren in de rasfokkerij voorop te staan (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012). Daarnaast dient er een goede opvang te zijn, waarbij de overheid de opvang financieel ondersteunt (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012). Dierenmishandeling en verwaarlozing zijn volgens de PvdD onacceptabel en kunnen onder andere worden aangepakt door de aanwezigheid van een dierenpolitie en bevordering van goede voorlichting en verzorging van dieren door de overheid (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012).

Het thema dieren voor vermaak en mode richt zich op het verbeteren van dierenwelzijn van dieren die gebruikt worden om mensen te vermaken (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012). De PvdD streeft naar een nieuwe doelstelling voor dierentuinen, waarbij zij de opvangfunctie vergroten en het vermaak van mensen verkleinen (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012). Daarnaast pleit de PvdD voor een verbod op het gebruik van dieren in het circus en een verbod op gokwedstrijden (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012). Verder streeft de PvdD naar een totaalverbod van de productie van bont en wil de partij een verbod op het fokken van dieren voor hun vacht (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012). Daarnaast moeten welzijnseisen worden gesteld aan het gebruik van dieren tijdens evenementen, tradities en in de media (Partij voor de Dieren, 2006; 2010; 2012).

De partijen worden per issue afhankelijk van hun standpunt hierover ten opzichte van het standpunt van de PvdD ingeschaald op de Dierendimensieschaal. Als een partij een standpunt volledig of gedeeltelijk heeft opgenomen in het verkiezingsprogramma dan is er sprake van een positieve positie tussen 0 en 10 op de Dierendimensieschaal. Er is sprake van een negatieve positie tussen 0 en -10 op de Dierendimensieschaal als een partij over een issue een standpunt in negatieve zin of een tegengesteld standpunt inneemt. Als een partij over een issue noch positief noch negatief is dan is er sprake van een neutrale positie. Ter illustratie is er bij het thema veehouderij sprake van een positieve positie op de Dierendimensieschaal als een partij ook streeft naar betere dier- en milieuvriendelijke vormen van veehouderij en afschaffing van de intensieve veehouderij. Er is sprake van een negatieve positie op de Dierendimensieschaal als een partij de intensieve veehouderij wil bevorderen en dier- en milieuvriendelijke vormen van veehouderij wil afschaffen. Van een neutrale positie is sprake als een partij geen standpunt op het issue veehouderij inneemt.

4: Resultaten en Bevindingen

De verkiezingsprogramma's uit 1998, 2006, 2010 en 2012 van de partijen CDA, PvdA, VVD, SP en GroenLinks zijn aan de hand van de topiclijst en de Dierendimensieschaal gecodeerd. In de Bijlagen A en B is in figuren de analyse per partij en per thema uitgewerkt. Figuur 2 geeft de positie van een partij op de Dierendimensieschaal weer. De positie van de partijen in figuur 2 is gebaseerd op het gemiddelde van alle geselecteerde standpunten van de PvdD op de Dierendimensieschaal. In figuur 2 is 1998 als uitgangspunt genomen, waarna de verkiezingsprogramma's van 2006, 2010 en 2012 van de verschillende partijen kunnen worden vergeleken. Allereerst worden de algemene resultaten nader bekeken en toegelicht. Vervolgens wordt per partij de ontwikkeling van de opname van standpunten in de verkiezingsprogramma's weergegeven. Ten slotte worden opvallende resultaten bij specifieke standpunten van de PvdD nader bekeken.

Figuur 2: Positie op de Dierendimensieschaal per partij

4.1: Algemene resultaten

In figuur 2 zijn de posities van de politieke partijen per verkiezingsprogrammajaar op de Dierendimensieschaal weergegeven. In 1998 nemen alle partijen, behalve GroenLinks, een relatief neutrale positie in. Vanaf 2006 is bij alle partijen een positieve of negatieve verschuiving op de Dierendimensieschaal te zien. Opvallend is de negatieve en kleine verschuiving van de VVD. De totale verschuiving van de positie van de VVD is met -1,25 punt de kleinste verschuiving van alle onderzochte partijen. GroenLinks kent daarentegen de

meest positieve verschuiving met in totaal vijf punten in de periode 1998 tot 2012. Daarnaast verandert de politieke verdeling in 2006 ten opzichte van 1998 enigszins, doordat de PvdA een meer positieve positie inneemt op de Dierendimensieschaal dan het CDA. In 2010 verandert deze politieke verdeling echter weer doordat het CDA een meer positieve positie inneemt dan de PvdA. Opvallend is de fluctuerende positie van de PvdA door de verkiezingsprogramma's heen en de meer stabiele verschuivingen van de andere partijen. De fluctuerende positie van de PvdA zorgt in 2012 voor een relatief grotere positieve verschuiving dan GroenLinks. Over het algemeen kan er gesproken worden over een toenemende positieve congruentie van de standpunten van de PvdD in de verkiezingsprogramma's van CDA, PvdA, SP en GroenLinks en een grotendeels kleine negatieve neutrale positie bij de VVD.

Dit sluit aan bij de verwachting vanuit *agenda-setting* en issue competitie dat de PvdD ervoor heeft gezorgd dat er in het algemeen meer aandacht in 2010 en 2012 voor dierenstandpunten is gekomen in de verkiezingsprogramma's van andere politieke partijen, waardoor dierenstandpunten een meer prominente plaats hebben gekregen op de politieke agenda. Daarnaast kan door de grotendeels toenemende positieve congruentie worden aangenomen dat naar het idee van de *issue-ownership* theorie politieke partijen hebben gereageerd op de standpunten van de PvdD bij de komst van die partij in de Tweede Kamer. Doordat elke partij in meer of mindere mate heeft gereageerd op de standpunten van de PvdD en hierdoor een positie inneemt op de Dierendimensieschaal, is de verwachting dat *issue convergence* van de standpunten van de PvdD heeft geleid tot het ontstaan van een nieuwe politieke dierendimensie.

4.2: Resultaten per partij

4.2.1: Het CDA

Bij de nulmeting in 1998 sprak het CDA als oppositiepartij niet of nauwelijks over dierenstandpunten. Vanaf 2006 is er een toename zichtbaar van dierenstandpunten in het verkiezingsprogramma. Dit werd vooral veroorzaakt doordat het CDA, als regeringspartij, vooral een standpunt op het thema dierproeven & biotechnologie innam die sterk overeenkwam met het standpunt van de PvdD (Bijlage A). In 2010 en 2012 neemt het CDA, als regeringspartij, over steeds meer thema's een positie in die betrekking hebben op de dierenstandpunten van de PvdD. Het CDA bekijkt het dierenwelzijnstandpunt in 2010 en

2012 voornamelijk vanuit de landbouwsector. De thema's visserij, veehouderij en dierproeven & biotechnologie scoren bij het CDA dan ook relatief hoger op de Dierendimensieschaal dan andere thema's (Bijlage A). In 2012 neemt het CDA voor het eerst een positie in over het thema gezelschapsdieren en in het wild levende dieren. Het CDA neemt in 2012 op zes van de acht standpunten een deels positieve positie op de Dierendimensieschaal in. Over het algemeen kan er gesproken worden over een positieve verschuiving van de opname van standpunten van de PvdD in de verkiezingsprogramma's van het CDA. Vanuit issue competitie is de verwachting dat partijen die ideologisch gebonden zijn aan een bepaalde positie minder vatbaar zijn voor issues die niet tot hun ideologische reputatie behoren. Gelet op de ideologische positie en de uitgangspunten van het CDA sluiten sommige thema's van de PvdD zoals veehouderij, visserij, dierproeven & biotechnologie goed aan. Daarentegen is het CDA minder vatbaar voor de andere thema's omdat deze niet tot hun ideologische reputatie behoren.

4.2.2: De PvdA

In 1998 sprak de PvdA, als regeringspartij, beperkt over dierenwelzijn en dan vooral op de thema's veehouderij en in het wild levende dieren (Bijlage A). In 2006 is er een grote positieve verschuiving op de Dierendimensieschaal te zien. De PvdA, als oppositiepartij, neemt op zes van de acht standpunten een positie in. Thema's, zoals gezelschapsdieren, dierenrechten en dierproeven & biotechnologie zijn nieuwe issues in het verkiezingsprogramma van de PvdA in 2006. In 2010 is er een kleine negatieve verschuiving zichtbaar bij de PvdA, als regeringspartij, op de Dierendimensieschaal. De PvdA neemt in 2010 geen positie in op de thema's gezelschapsdieren, dierenrechten en in het wild levende dieren, maar de PvdA neemt wel een nieuwe positie in op de thema's visserij en dieren voor vermaak en mode (Bijlage A). In 2012 neemt de PvdA, als oppositiepartij, op alle standpunten van de PvdD een positieve positie in op de Dierendimensieschaal (Bijlage A). De standpunten van de PvdD zijn per thema in verschillende mate allemaal opgenomen in het verkiezingsprogramma van de PvdA in 2012, waarbij de thema's visserij en veehouderij een grote positieve verschuiving kennen ten opzichte van 2010. Over het algemeen fluctueert de positie van de PvdA op de Dierendimensieschaal met als uiteindelijk resultaat een positieve opname in het verkiezingsprogramma van 2012.

De PvdA is van oorsprong ideologisch gebonden aan een positie op sociaal-economisch gebied. Vanuit de issue competitie theorie wordt dan verwacht dat de PvdA minder vatbaar is

voor issues die niet tot hun ideologische reputatie behoren. De PvdA reageert dan ook per verkiezingsprogramma verschillend op de dierenissues van de PvdD, waarbij opvalt dat de negatieve verschuiving van de PvdA in 2010 gelijktijdig plaats vindt met de economische crisis. De dierenissues van de PvdD lijken op dat moment minder goed aan te sluiten bij de ideologische positie van de PvdA. De ideologische positie van de PvdA op sociaal-economisch gebied kan in deze periode dan ook een verklaring zijn voor de negatieve verschuiving van de PvdA op de Dierendimensieschaal. De wisselende positieve positieverschuiving in de periode 1998 tot 2012 bij de PvdA kan op grond van de bevindingen van Wardt ook verklaard worden door de rol van de PvdA in de Tweede Kamer. Als regeringspartij neemt de PvdA een minder positieve positie in dan als oppositiepartij. Dit sluit aan bij de verwachting dat oppositiepartijen eerder de standpunten van een *niche partij* overnemen dan een regeringspartij.

4.2.3: De VVD

De VVD, als regeringspartij, sprak in 1998 beknopt “over de waarde van het dier” en nauwelijks over andere dierenstandpunten. In 2006 wordt door de VVD, als regeringspartij, helemaal geen standpunt hierover ingenomen. In 2010 neemt de VVD als oppositiepartij een meer negatieve positie in op de Dierendimensieschaal. Deze negatieve verschuiving op de Dierendimensieschaal nam toe in het verkiezingsprogramma van 2012 van de VVD als regeringspartij. De concurrentiepositie van bedrijven is in de verkiezingsprogramma’s van 2010 en 2012 leidend. Het dierenstandpunt is hieraan ondergeschikt. Daarnaast blijkt uit de verkiezingsprogramma’s van 2010 en 2012 dat de VVD maatregelen voor mens en huisdier onnodig vindt, omdat de partij zich niet te veel wil mengen in de vrijheden van burgers (Bijlage A). Opvallend is de deels positieve houding in 2010 van de VVD ten opzichte van het thema in het wild levende dieren (Bijlage A). Het thema in het wild levende dieren heeft in 2012 plaats gemaakt voor een deels negatieve houding ten opzichte van het thema dieren voor vermaak en mode, waarbij gepleit wordt voor een terugdraaiing van het verbod voor pelshouderij (Bijlage A). Over het algemeen kent de VVD vooral een negatieve verschuiving op de Dierendimensieschaal, waarbij het aantal opgenomen standpunten in 2012 ten opzichte van 1998 is toegenomen met één extra standpunt (Bijlage A).

Vanuit issue competitie is de verwachting dat partijen die ideologisch gebonden zijn aan een bepaalde positie minder vatbaar zijn voor issues die niet tot hun ideologische reputatie behoren. De VVD lijkt minder gevoelig voor standpunten van de PvdD gelet op de

ideologische positie en de uitgangspunten van de VVD. De ideologische reputatie van de VVD ligt ver van de PvdD af. Dit bevestigt de verwachting dat partijen die ideologisch gezien verder van elkaar liggen minder snel standpunten van elkaar opnemen, omdat dit te veel invloed heeft op de ideologische reputatie van de VVD. De concurrentiepositie en de individuele vrijheden zijn in de verkiezingsprogramma's van de VVD leidend. Het lijkt erop dat het door de sterke ideologie niet uitmaakt of de VVD regeringspartij of oppositiepartij is.

4.2.4: De SP

In 1998 neemt de SP in zijn verkiezingsprogramma over zeven van de acht standpunten een deels positieve positie in. Op drie van de zeven standpunten wordt dieper ingegaan. Over dierenrechten wordt niet gesproken (Bijlage A). In het verkiezingsprogramma van 2006 wordt er meer uitgebreid op de dierenstandpunten ingegaan. In 2006 neemt de SP een duidelijk positieve positie in op de Dierendimensieschaal met betrekking tot het thema dierenrechten en verdwijnen de thema's visserij en in het wild levende dieren (Bijlage A). De SP neemt in het verkiezingsprogramma van 2010 ongeveer eenzelfde positie in op de verschillende dierenstandpunten als in 2006. Ook neemt de SP opnieuw een positie in met betrekking tot het thema visserij (Bijlage A). In 2012 zijn alle standpunten van de PvdD in het verkiezingsprogramma in verschillende mate aanwezig. Opmerkelijk is de sterke positieve verschuiving van de thema's in het wild levende dieren, gezelschapsdieren en dieren voor vermaak en mode (Bijlage A). De SP kent in 2006 bij de komst van de PvdD in de Tweede Kamer een opvallend positieve verschuiving op de Dierendimensieschaal en kent na 2006 een meer gelijkmatige positieve verschuiving.

Hoewel de SP net als de PvdA ideologisch gezien zich richt op sociaal-economische thema's laat de SP een opvallend sterke positieve verschuiving zien op dierenissues. Dit kan verklaard worden vanuit de verwachting dat oppositiepartijen eerder standpunten van een *niche partij* opnemen dan regeringspartijen.

4.2.5: GroenLinks

In 1998 zijn alle standpunten van de PvdD in het verkiezingsprogramma van GroenLinks opgenomen. In 2006 vindt bij de thema's dierenrechten en gezelschapsdieren een grote positieve verschuiving plaats op de Dierendimensieschaal (Bijlage A). In 2010 neemt GroenLinks een sterk positievere houding aan bij de thema's dieren voor vermaak en mode, visserij, gezelschapsdieren en in het wild levende dieren (Bijlage A). Hoewel in 1998

GroenLinks nog nauwelijks een positie bij de thema's dierenrechten, visserij, gezelschapsdieren en dieren voor vermaak en mode heeft ingenomen, neemt GroenLinks in 2012 bijna een volledig positieve positie in bij deze thema's (Bijlage A). Over het algemeen neemt GroenLinks bij ieder nieuw verkiezingsprogramma een steeds positievere positie in op de Dierendimensieschaal. Opvallend is dat GroenLinks bij ieder nieuw verkiezingsprogramma een sterkere positieve positie inneemt bij relatief onbekende thema's. Daarnaast groeit de positieve positie bij bekende thema's, zoals dierenwelzijn, gelijkmatig (Bijlage A). In 2012 zijn de standpunten van de PvdD bijna volledig in het verkiezingsprogramma van GroenLinks opgenomen.

GroenLinks en de PvdD zijn ideologisch aan elkaar verwant. De sterke positieve positie van GroenLinks op de Dierendimensieschaal sluit aan bij de verwachting gebaseerd op de ideeën van Downs dat partijen die ideologisch weinig verschillen gemakkelijker issues van elkaar kunnen opnemen, omdat dit niet van invloed is op de ideologie van GroenLinks. Gebaseerd op de bevindingen van Wardt wordt daarnaast de verwachting bevestigd dat GroenLinks als oppositiepartij eerder de dierenissues van de PvdD zal opnemen in hun verkiezingsprogramma's dan een regeringspartij.

4.3: Resultaten bij opvallende specifieke issues

De thema's dierenrechten, gezelschapsdieren en dieren voor vermaak en mode worden in de onderzochte verkiezingsprogramma's van 1998 niet of nauwelijks genoemd. Hoewel het thema dierenrechten in 1998 alleen door GroenLinks is genoemd, is het thema in 2012 door drie partijen SP, PvdA en GroenLinks opgenomen in de verkiezingsprogramma's (Bijlage B). Daarbij is onder andere gestreefd naar het opnemen van de zorgplicht van dieren in de Grondwet. Bij het thema gezelschapsdieren nemen de SP en GroenLinks in 1998 een deels kleine positieve positie in, waarna in 2012 alle vijf partijen een positie over dit thema innemen (Bijlage B). Deze ontwikkeling is ook zichtbaar bij het thema dieren voor vermaak en mode. In 1998 nemen alleen de SP en GroenLinks een positie in over dit thema en in 2012 vier van de vijf partijen. Het is opvallend dat nog onbekende thema's in 1998, in 2012 zoveel meer draagvlak en regelingen kennen. Dit past bij de verwachting vanuit *agenda-setting* en issue competitie dat deze dierenissues een meer prominente plaats hebben gekregen op de politieke agenda.

5: Slotbeschouwing

In dit onderzoek staat de onderzoeksvraag centraal: *in welke mate worden de standpunten van de PvdD opgenomen in de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen het CDA, PvdA, VVD, SP en GroenLinks bij de verkiezingen van 2006, 2010, 2012?*

Op basis van de resultaten en bevindingen van het onderzoek kan geconcludeerd worden dat er bij alle in het onderzoek betrokken politieke partijen in de onderzochte verkiezingsprogramma's standpunten van de PvdD in meer of mindere mate zijn opgenomen. Op de Dierendimensieschaal is dit zichtbaar door een toenemende positieve congruentie van de standpunten van de PvdD in de verkiezingsprogramma's van CDA, PvdA, SP en GroenLinks en een kleine negatieve positie bij de VVD is. Deze ontwikkeling kenmerkt zich door een relatief neutrale positie van de geselecteerde partijen in 1998, waarbij in 2006 bij de komst van de PvdD in de Tweede Kamer bij alle geselecteerde politieke partijen een verschuiving zichtbaar op de Dierendimensieschaal is. In 2010 en 2012 zet deze ontwikkeling zich voort, waarbij de meeste partijen een stabiele verschuiving kennen. Daarnaast zijn in 2012 de in 1998 nog relatief onbekende thema's die op dieren betrekking hebben, grotendeels door alle geselecteerde partijen in het verkiezingsprogramma opgenomen en deels in regelingen uitgewerkt.

Deze uitkomst en de ontwikkelingen sluiten aan bij de verwachting vanuit *agenda-setting* en *issue competitie* dat door de komst van de PvdD in de Tweede Kamer in 2006 er over het algemeen meer aandacht voor dierenissues is gekomen in de verkiezingsprogramma's van 2010 en 2012 van andere politieke partijen. Hierdoor zijn dierenissues meer prominent aanwezig op de politieke agenda. Deze verwachting wordt ook bevestigd vanuit de *issue-ownership* theorie. De toenemende positieve congruentie voldoet aan de verwachting dat *issue convergence* van de standpunten van de PvdD heeft geleid tot het ontstaan van een nieuwe politieke dierenwelzijn dimensie.

Op grond van *issue competitie* wordt verwacht dat partijen die ideologisch gebonden zijn aan een bepaalde positie minder vatbaar zijn voor issues die niet tot hun ideologische reputatie behoren. Dit is van toepassing op het CDA en de VVD, omdat gebleken is dat zij geen thema's van de PvdD hebben opgenomen in hun verkiezingsprogramma's doordat deze thema's niet passen binnen hun ideologische reputatie. Voor de PvdA geldt dat de partij een

fluctuerende positieverschuiving laat zien, waarbij in 2010 de PvdA minder vatbaar lijkt te zijn voor dierenissues omdat issues op het gebied van de eigen sociaal-economische ideologie door de economische crisis belangrijker waren.

Het lijkt erop dat partijen die dicht bij elkaar liggen op de sociaal-economische schaal eerder elkaar issues overnemen dan partijen die verder weg liggen op de sociaal-economische schaal. De partijen links op de sociaal-economische schaal, te weten SP, GroenLinks en PvdA, hebben een meer positieve positie op de Dierendimensieschaal dan de overige twee partijen. Vooral GroenLinks kent door een klein ideologisch verschil de sterkste positieve positie op de Dierendimensieschaal. Dit komt overeen met de verwachting die gebaseerd is op de ideeën van Downs.

Op basis van de bevindingen van Wardt wordt verwacht dat oppositiepartijen eerder de standpunten van een *niche partij* opnemen dan regeringspartijen. Dit wordt bevestigd bij zowel GroenLinks als de SP omdat zij in deze periode altijd de rol van oppositiepartij bekleedden. Bij het CDA en de VVD kan deze verwachting niet worden bevestigd omdat hun positie in de Tweede Kamer niet van invloed lijkt te zijn op het al dan niet opnemen van standpunten van de *niche partij* de PvdD. Bij de PvdA lijkt het erop dat de verwachting bevestigd kan worden, maar het al dan niet opnemen van standpunten van de *niche partij* de PvdD kan ook door andere factoren verklaard worden.

5.1: Discussie en Aanbeveling

Allereerst leveren de resultaten van dit onderzoek een bijdrage aan het vergroten van inzicht bij bestaande politieke partijen en opkomende politieke partijen met betrekking tot de invloed die een kleine partij zoals de PvdD in de praktijk heeft. De wetenschappelijke bijdrage heeft de kennis en het inzicht met betrekking tot de begrippen *issue convergence* en *agenda-setting* in de Nederlandse politiek vergroot. Daarnaast zijn de externe validiteit en representativiteit van dit onderzoek gewaarborgd door de selectie van meerdere politieke partijen. Om de externe validiteit en de representativiteit te vergroten is een nog bredere selectie van politieke partijen gewenst. Het analysekader waarborgt de repliceerbaarheid en daarmee de betrouwbaarheid van het onderzoek. De uitvoering van het onderzoek door middel van coderen is echter mensenwerk. De betrouwbaarheid kan worden verbeterd als een andere onderzoeker dit onderdeel herhaalt. Een beperking van het onderzoek kan de selectie van politieke partijen zijn, omdat de resultaten en bevindingen bij andere, niet-geselecteerde

partijen anders kunnen zijn. Het opnemen van standpunten van de PvdD door andere politieke partijen kan naast de verkiezingsprogramma's ook voorkomen in het politieke debat. Dit kan nader onderzocht worden, waarbij vooral de vraag in hoeverre er gesproken kan worden over *issue convergence* van de standpunten van de PvdD in de gehele electorale cyclus interessant is.

6: Literatuurlijst

- Amorós, P., & Puy, M. S. (2011). Issue convergence or issue divergence in a political campaign? *Public Choice*, 155(3-4), 355-371.
- Andeweg, R. B., & Irwin, G. A. (2014). *Governance and Politics of the Netherlands*. Palgrave macmillan.
- Budge, I. (2015). Issue emphases, saliency theory and issue ownership: a historical and conceptual analysis. *West European Politics*, 38(4), 761-777.
- CDA (z.d.). *Uitgangspunten*. Geraadpleegd op 2 mei 2016, van <https://www.cda.nl/standpunten/uitgangspunten/>
- Damore, D. F. (2004). The dynamics of issue ownership in presidential campaigns. *Political Research Quarterly*, 57(3), 391-397.
- Dearing, J. W., & Rogers, E. M. (1996). *Agenda-setting*. Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications, Inc.
- Downs, A. (1957). An economic theory of political action in a democracy. *The journal of political economy*, 135-150.
- Green-Pedersen, C. (2010). Bringing Parties Into Parliament The Development of Parliamentary Activities in Western Europe. *Party Politics*, 16(3), 347-369
- Green-Pedersen, C., & Walgrave, S. (Eds.). (2014). *Agenda setting, policies, and political systems: a comparative approach*. University of Chicago Press.
- Kiesraad (z.d.) Databank Verkiezingsuitslagen – *Verkiezingsuitslagen Tweede Kamer 1918-heden*. Geraadpleegd op 25 april 2016, van <http://www.verkiezingsuitslagen.nl/Na1918/Verkiezingsuitslagen.aspx?VerkiezingsTypeId=1>
- Klüver, H. & Sagarzazu, I. (2016). Setting the Agenda or Responding to Voters? Political Parties, Voters and Issue Attention. *West European Politics*, 39(2), 380-398, DOI: 10.1080/01402382.2015.1101295
- Klüver, H. & Spoon, J.J. (2014). ‘Who Responds? Voters, Parties and Issue Attention’. *British Journal of Political Science*. DOI:10.1017/S0007123414000313.
- Krouwel, A., & Lucardie, P. (2008). Waiting in the wings: New parties in the Netherlands. *Acta Politica*, 43(2-3), 278-307.
- Lefevère, J., Tresch, A., & Walgrave, S. (2015). Introduction: issue ownership. *West European Politics*, 38(4), 755-760.
- Partij voor de Dieren (2003). *Verkiezingsprogramma*. Geraadpleegd op 28 april 2016, van <http://irs.ub.rug.nl/dbi/4c73be6c0f6f6>
- Partij voor de Dieren (2006). *220x liever voor mens, dier, natuur en milieu*. Geraadpleegd op 28 april 2016, van <http://irs.ub.rug.nl/dbi/4c750db95f6a7>
- Partij voor de Dieren (2010). *Recepten voor mededogen en duurzaamheid*. Geraadpleegd op 28 april 2016, van <http://irs.ub.rug.nl/dbi/4c333fdee6eb6>
- Partij voor de Dieren (2012). *Hou vast aan je idealen: laat ze niet wegcijferen*. Geraadpleegd op 28 april 2016, van <http://irs.ub.rug.nl/dbi/5045be7751c17>
- Partij voor de Dieren (december 2013). *Strengere regels dierproeven*. Geraadpleegd op 2 mei 2016, van <https://www.partijvoordedieren.nl/news/strengere-regels-dierproeven>
- Partij voor de Dieren (februari 2016). *Doorbraak: Kamer wil kalf bij koe*. Geraadpleegd op 2 mei 2016, van <https://www.partijvoordedieren.nl/news/doorbraak-kamer-wil-kalf-bij-koe>
- Partij voor de Dieren (z.d.). *Organisatie*. Geraadpleegd op 2 mei 2016, van <https://www.partijvoordedieren.nl/organisatie>

- Pralle, S. B. (2009). Agenda-setting and climate change. *Environmental Politics*, 18(5), 781-799.
- Princen, S. (2011). Agenda-setting strategies in EU policy processes. *Journal of European Public Policy*, 18(7), 927-943.
- PvdA (2005). *Beginselmanifest Partij van de Arbeid*. Geraadpleegd op 1 mei 2016, van http://www.pvda.nl/data/catalog/13/1747/4/PvdA_PvdA_Beginselmanifest.pdf
- Rooy, P. de (2014). *Ons stipje op de waereldkaart: de politieke cultuur van Nederland in de negentiende en twintigste eeuw*. Amsterdam: Wereldbibliotheek.
- Sigelman, L., & Buell, E. H. (2004). Avoidance or engagement? Issue convergence in US presidential campaigns, 1960–2000. *American Journal of Political Science*, 48(4), 650-661.
- SP (1987). *Beginselen van de Socialistiese Partij*. Geraadpleegd op 1 mei 2016, van <http://irs.ub.rug.nl/dbi/4c3efeac475ad>
- Spoon, J. J., & Klüver, H. (2015). Voter polarisation and party responsiveness: Why parties emphasise divided issues, but remain silent on unified issues. *European Journal of Political Research*, 54(2), 343-362.
- VVD (2008). *Beginselverklaring*. Geraadpleegd op 1 mei 2016, van <http://irs.ub.rug.nl/dbi/52f9da0f4193c>
- Walgrave, S., Tresch, A. & Lefevere, J. (2015) The Conceptualisation and Measurement of Issue Ownership, *West European Politics*, 38(4), 778-796.
- Wardt, M. van de (2015). Desperate needs, desperate deeds: Why mainstream parties respond to the issues of niche parties. *West European Politics*, 38(1), 93-122.

Bijlage A

Analysekader Bachelorscriptie per Partij

CDA

	1998	2006	2010	2012
Dierenwelzijn	1	2	3	5
Dierenrechten	0	0	0	0
Veehouderij	0	0	4	6
Visserij	0	3	3	5
Dierproeven & Biotechnologie	-2	8	6	6
In het wild levende dieren	0	0	0	-1
Gezelschapsdieren	0	0	0	2
Dieren voor vermaak en mode	0	0	0	0

PvdA

	1998	2006	2010	2012
Dierenwelzijn	2	5	3	6
Dierenrechten	0	1	0	3
Veehouderij	2	5	4	8
Visserij	0	0	4	7
Dierproeven & Biotechnologie	0	3	3	3
In het wild levende dieren	2	1	0	2
Gezelschapsdieren	0	5	0	3
Dieren voor vermaak en mode	0	0	1	2

VVD

	1998	2006	2010	2012
Dierenwelzijn	1	0	-2	-2
Dierenrechten	0	0	0	0
Veehouderij	1	0	-3	-3
Visserij	-1	0	0	0
Dierproeven & Biotechnologie	0	0	0	0
In het wild levende dieren	0	0	1	0
Gezelschapsdieren	0	0	-2	-2
Dieren voor vermaak en mode	0	0	0	-4

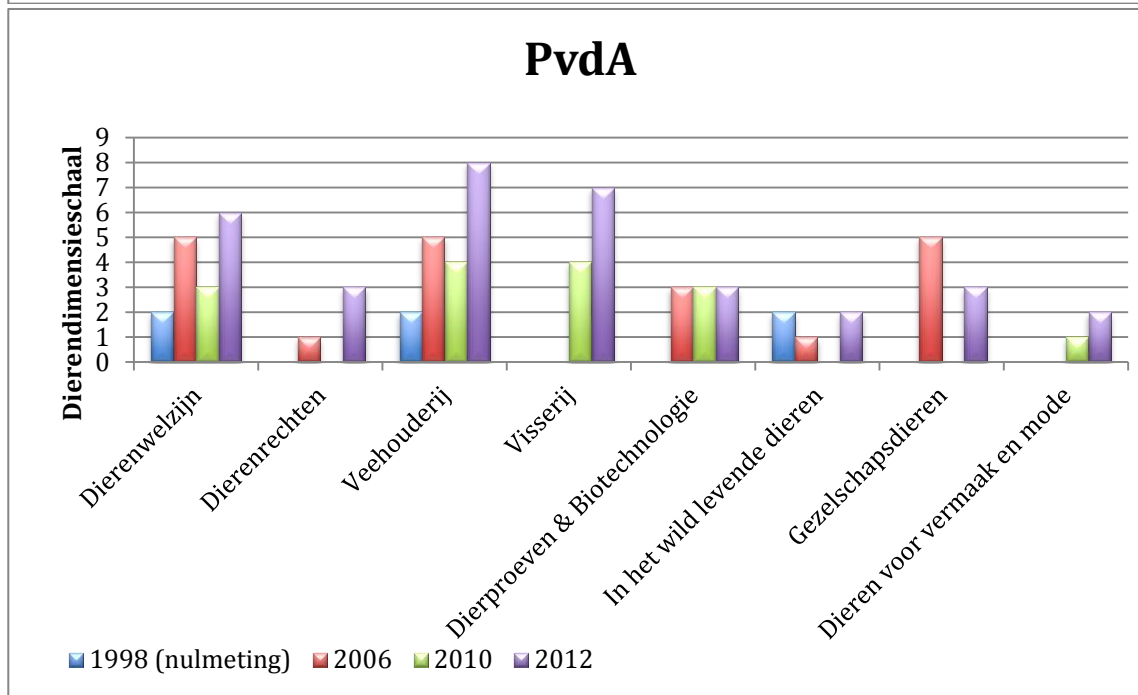
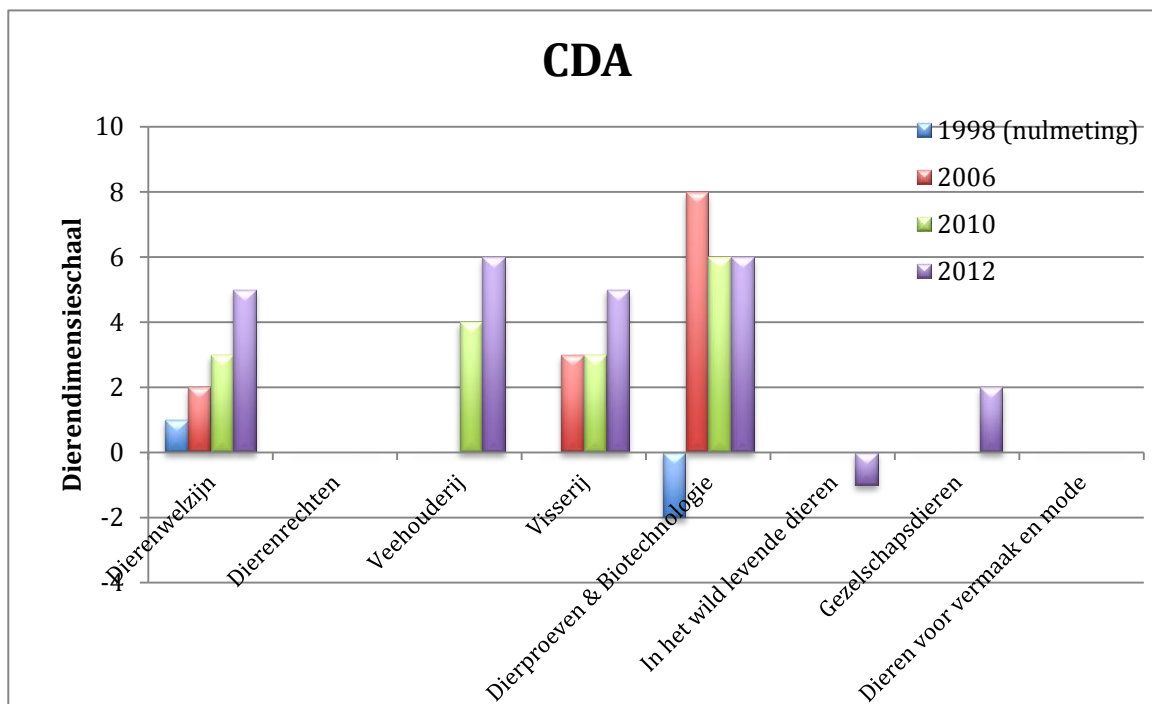
SP

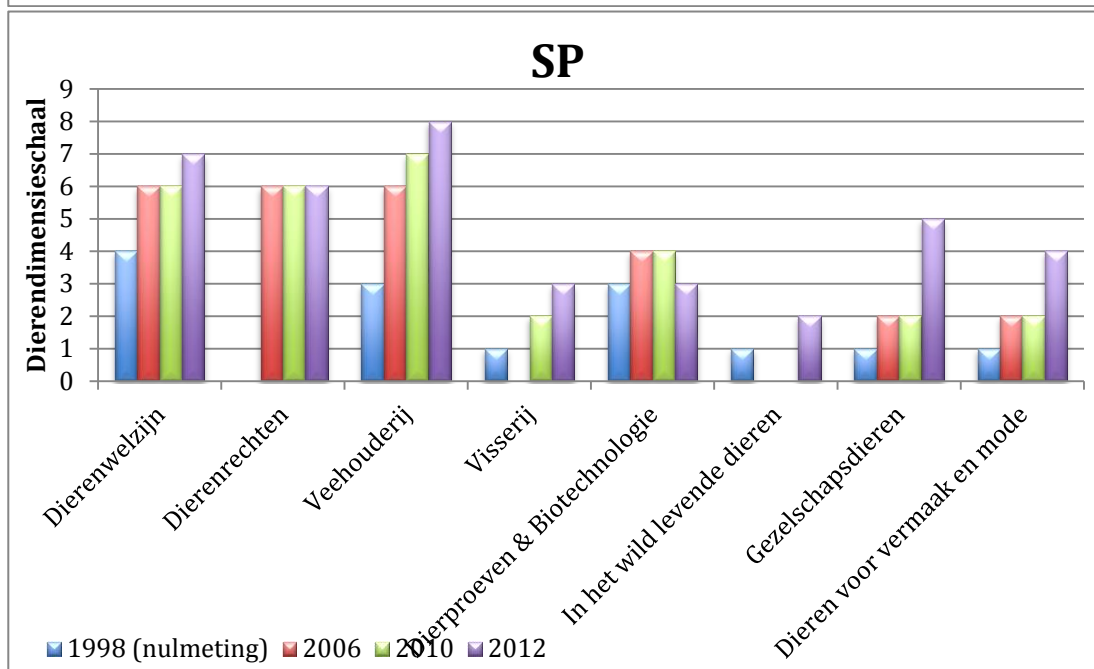
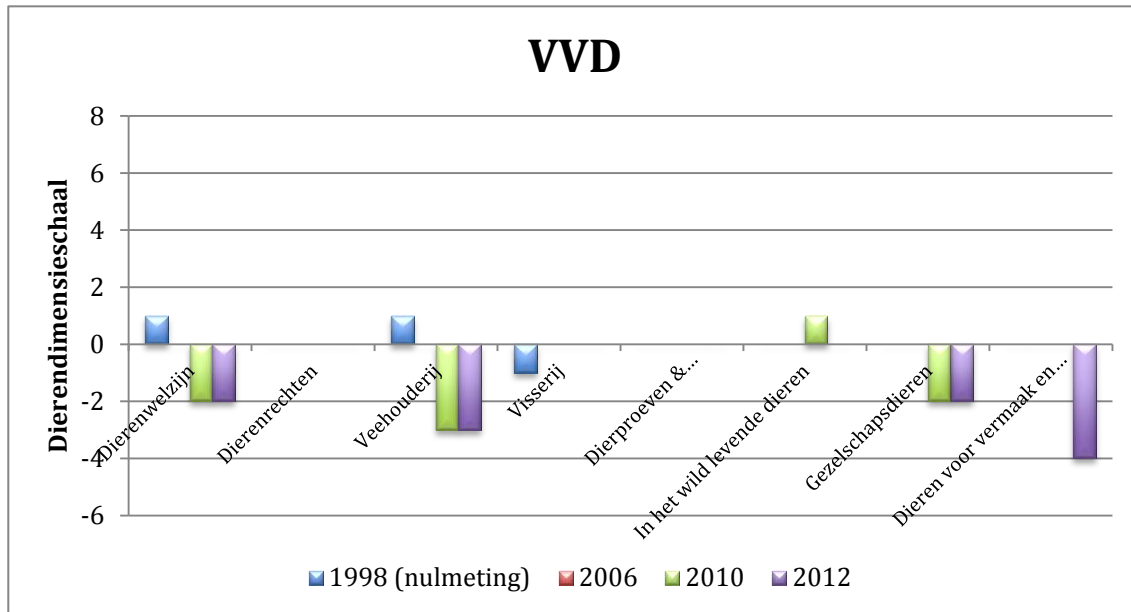
	1998	2006	2010	2012
Dierenwelzijn	4	6	6	7
Dierenrechten	0	6	6	6
Veehouderij	3	6	7	8
Visserij	1	0	2	3
Dierproeven & Biotechnologie	3	4	4	3
In het wild levende dieren	1	0	0	2
Gezelschapsdieren	1	2	2	5
Dieren voor vermaak en mode	1	2	2	4

GroenLinks

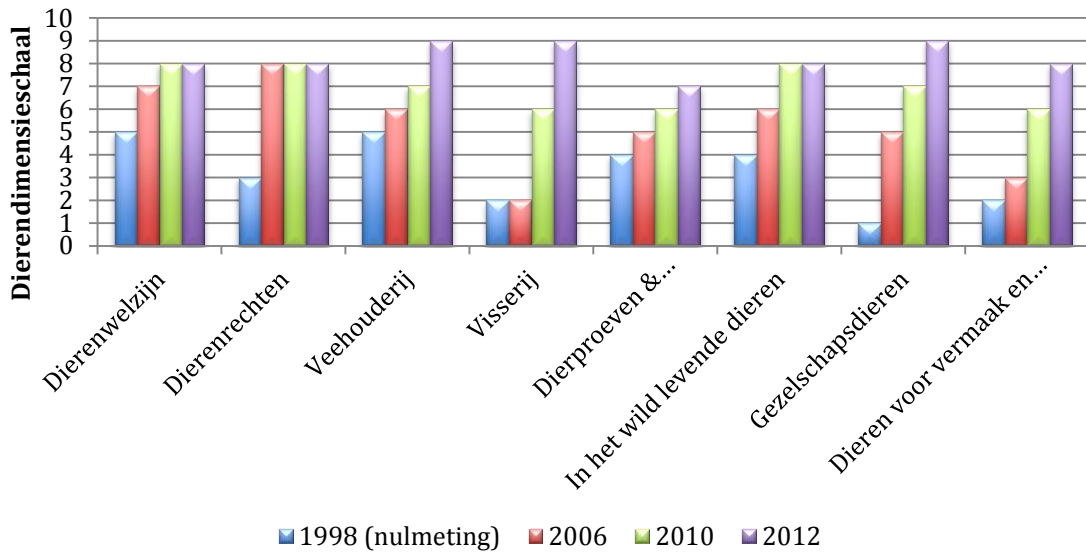
	1998	2006	2010	2012
--	------	------	------	------

Dierenwelzijn	5	7	8	8
Dierenrechten	3	8	8	8
Veehouderij	5	6	7	9
Visserij	2	2	6	9
Dierproeven & Biotechnologie	4	5	6	7
In het wild levende dieren	4	6	8	8
Gezelschapsdieren	1	5	7	9
Dieren voor vermaak en mode	2	3	6	8

GroenLinks

Bijlage B

Analysekader Bachelorscriptie per Thema

Dierenwelzijn

	1998	2006	2010	2012
CDA	1	2	3	5
PvdA	2	5	3	6
VVD	1	0	-2	-2
SP	4	6	6	7
GL	5	7	8	8

Dierenrechten

	1998	2006	2010	2012
CDA	0	0	0	0
PvdA	0	1	0	3
VVD	0	0	0	0
SP	0	6	6	6
GL	3	8	8	8

Veehouderij

	1998	2006	2010	2012
CDA	0	0	4	6
PvdA	2	5	4	8
VVD	1	0	-3	-3
SP	3	6	7	8
GL	5	6	7	9

Visserij

	1998	2006	2010	2012
CDA	0	3	3	5
PvdA	0	0	4	7
VVD	-1	0	0	0
SP	1	0	2	3
GL	2	2	6	9

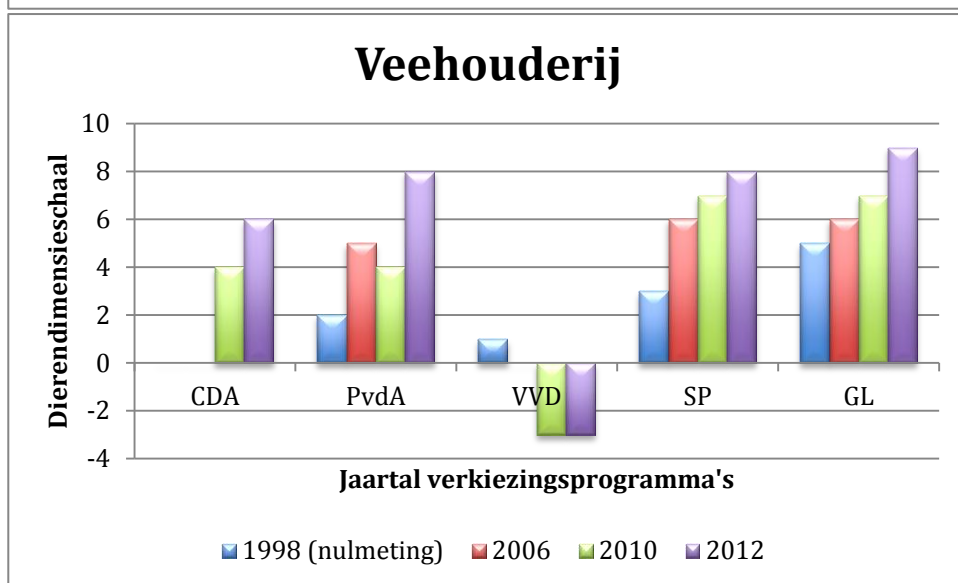
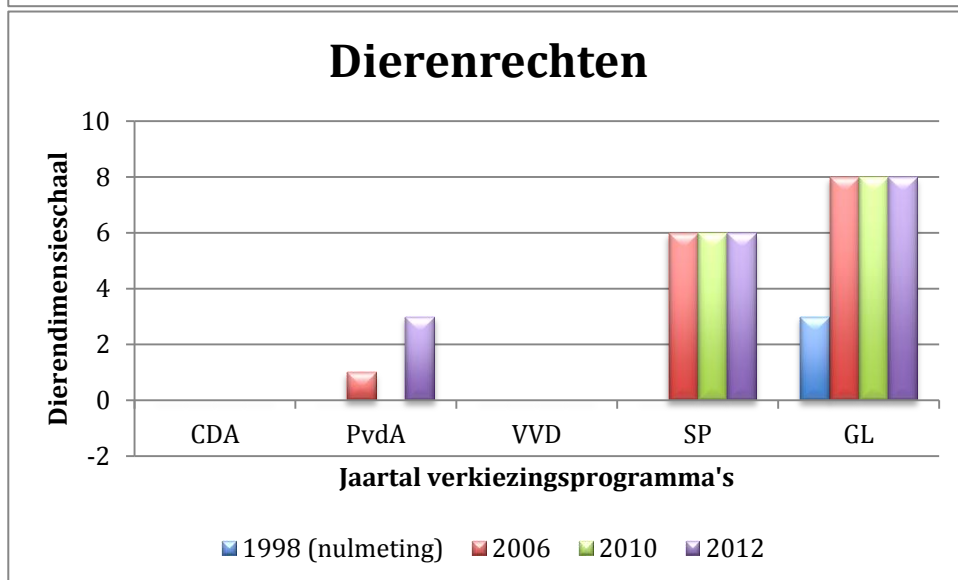
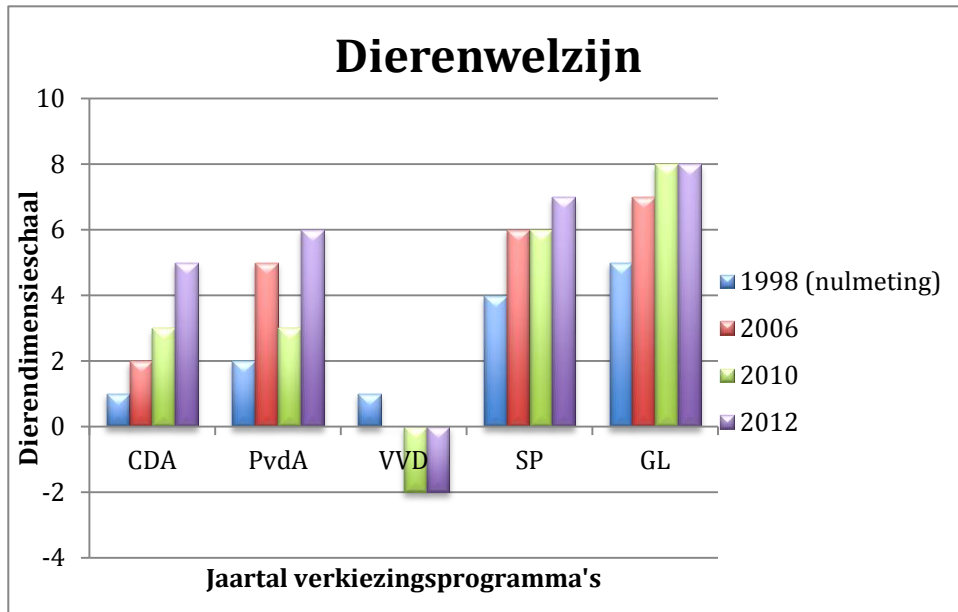
Dierproeven & Biotechnologie

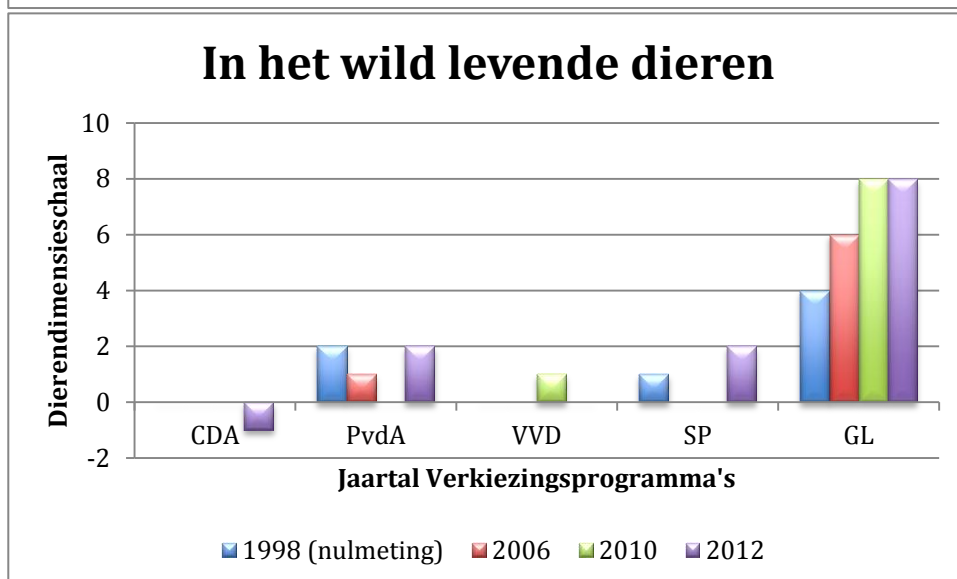
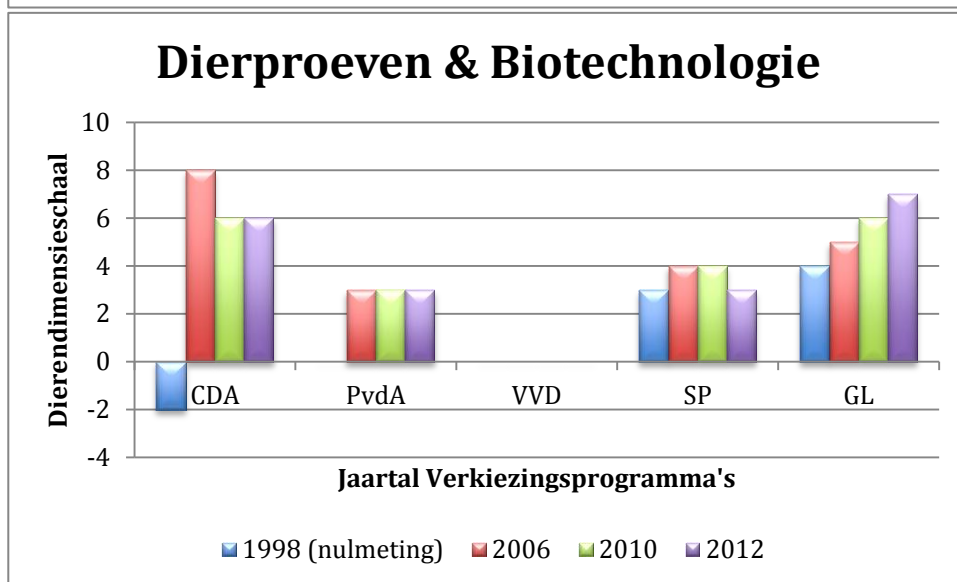
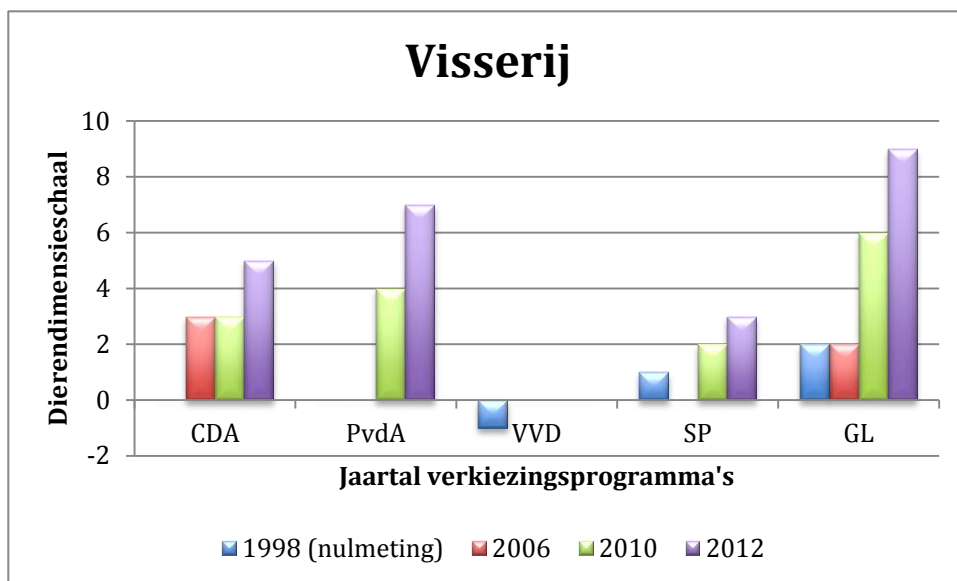
	1998	2006	2010	2012
CDA	-2	8	6	6
PvdA	0	3	3	3
VVD	0	0	0	0
SP	3	4	4	3
GL	4	5	6	7

In het wild levende dieren

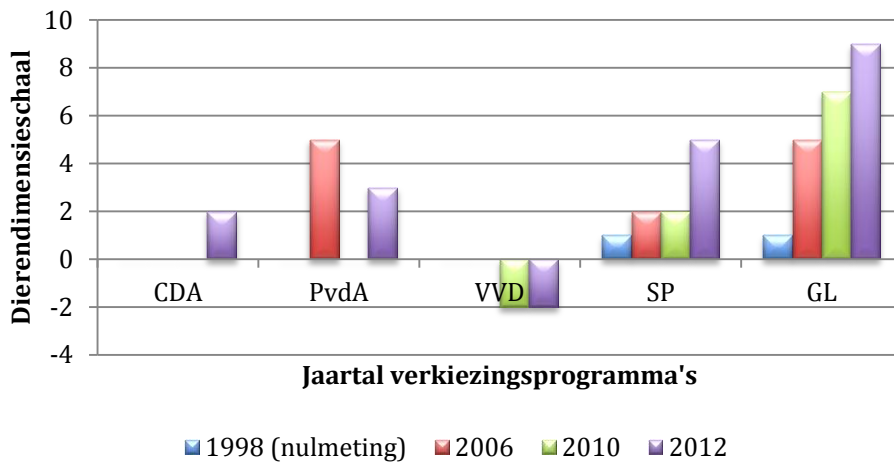
	1998	2006	2010	2012
CDA	0	0	0	-1
PvdA	2	1	0	2
VVD	0	0	1	0
SP	1	0	0	2

GL	4	6	8	8
Gezelschapsdieren				
	1998	2006	2010	2012
CDA	0	0	0	2
PvdA	0	5	0	3
VVD	0	0	-2	-2
SP	1	2	2	5
GL	1	5	7	9

Gezelschapsdieren

Dieren voor vermaak en mode

